

SOSYOLOGCA

ARALIK 2019 - HAZİRAN 2020

CİLT:9-10

SAYI: 18-19

ISSN: 2146-5207

AYŞE GÜLNİHAL KÜKEN: PÜR EDA, PÜR CEFA, HEP KIRILGAN, HEP GÜLÜMSER

Ertan EĞRİBEL

Özet: Bu yazı bir anma yazısı olup, konusunu İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünün (daha sonradan Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesinin) merhum öğretim üyesi Ayşe Gülnihal Küken oluşturmaktadır. Onun Doğu-Batı ayırımına yaklaşımı, konuyu felsefi açıdan ele alışı üzerinde durulacaktır. İlkeli, sade, disiplinli ve mütevazı bir hayat yaşayan ve alanına önemli katkılar sunan Gülnihal Küken'in akademiye ve bilim dünyasına değerli katkısı aktarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gülnihal Küken, İstanbul Üniversitesi, felsefe, Doğu-Batı ayırımı.

AYŞE GÜLNİHAL KÜKEN: FULL MIEN, FULL RIGOR, ALL FRAGILE, ALL SMILES

Ertan EĞRİBEL

Abstract: This article is a commemoration writing and its subject is Ayşe Gülnihal Küken, the late faculty member of Istanbul University Faculty of Letters, Department of Philosophy (later Hasan Âli Yücel Faculty of Education). Her approach to the East-West distinction and her philosophical approach to the subject will be emphasized. Gülnihal Küken, who lives a principled, simple, disciplined and modest life and makes important contributions to her field, will be tried to be conveyed her valuable contribution to academia and the world of science.

Keywords: Gülnihal Küken, Istanbul University, philosophy, East-West distinction.

AYŞE GÜLNIHAL KÜKEN: PÜR EDA, PÜR CEFA, HEP KIRILGAN, HEP GÜLÜMSER

Ertan EĞRİBEL

“Yine bir gülnihal, aldı bu gönlümü.”

Gülnihal aramızdan ayrıldı. Ufuk ile haberini ayrı ayrı duyduk, ayrı ayrı yerlerde birbirimizden habersiz en büyük üzüntü ve pişmanlıklarımızdan birini yaşadık. Aynı kuşaktan bir dostumuz, arkadaşımızdı. Benzer serüveni yaşadık. Bir insanın bütün canlılığını, neşesini, karşılaştığı zorluklara farkında olmadan şahit olduktan sonra canlılığını kaybettiğini bilmek çok sarsıcı.

Farklı hayatlar, benzer sonlar.

Niçin daha fazla birlikte olmadık, niçin daha fazla birlikte vakit geçirmedik. Kızıl-sarı bakır telli yanan saçları, mavi, yeşil hareli gözleri, sevinince, üzülünce ateşlenen, çilli, kırılğan soluk yüzü, her mevsimin renk ahenk elbiseleri, fularları, küçük küpeleri, “pür eda, pür cefa, pek küçük, pek güzel”. Hep kırılğan, hep gülümser. Eski zamanlarda kalmış, bugünü anlamayan bir edası vardı. Gülnihal, ince, zarif, gül fidanı. Yıllar geçse de değişmeyen, her zaman ki çocuk. Kırmızı, pembe ince dudakları, ojeli tırnakları. Yaz, kış, hayatınızda olmasını istediğiniz sakın, çekingen bir renk cümbüşüydü. Dergiden dergiye, kitaptan kitaba koşuşturduk. Kendimiz kendimizi bu renkten ihmal ettik.

Yine bir Gülnihal

Aldı bu gönlümü

Sim ten, gonca fem

Bibedel ol güzel

(İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Filoloji Bölümünden 1986 yılında mezun oldu. Aynı yıl Felsefe Bölümü Türk-İslâm Düşüncesi Tarihi Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atandı. “Türk-İslâm Filozoflarında Duyular ve Akıl Arasındaki İlişkiler” konulu yüksek lisans tezini 1987’de, “İbn Rüşd ve St. Thomas Aquinas Felsefelerinin Karşılaştırılması” başlıklı doktora te-

zini ise 1994 yılında tamamladı. 1997 yılında Doçent, Profesör unvanlarını aldı.) Klasik Filoloji bölümü kökenliydi, Türk ve İslam Felsefesi Bölümüne asistan geldiğinde yadırgandı. Bölümün İsmail Tunalı, Nermi Uygur, Nejla Arat gibi eski hocaları, Şafak Ural, Şaban Teoman Duralı, Betül Çotuksöken gibi genç hocaları mesafeli durdular, Türk-İslam Felsefesi Anabilim Dalı hocaları, -özellikle Mahmut Kaya- ellerinden gelen bütün zorlukları çıkardılar. Doktorasını önüne çıkan engelleri aşarak ve yıpranarak -yedi yılda- bitirdi. Doçentliği sonrası da rahat olamadı. İlk kanser mücadelesini bu koşullarda verdi, başarılı oldu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefesi Bölümünden ayrılarak daha rahat edeceği Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesine isteyerek, zorunlu geçiş yaptı. Eğitim Felsefesi alanına odaklandı. Odasında artık kendine ait çiçekleri, kitapları vardı. Saksıların içinde boncuklar, renkli taşlar, kitapların arasında kendi yaptığı güzel ayrıçlar. Sosyoloji Yıllığı için yazı istediğimizde sevinir, ellerini ovuşturur, "Yeni bir yazı mı var, haydi yapalım!" derdi. Keşke daha fazla gitseydik yanına, onu görmeye.

Ateşin ruhleri

Yaktı bu gönlümü

Pür eda, pür cefa

Pek küçük, pek güzel

İstanbul Felsefe Bölümünün Batıcı, Yunan hayranı felsefecileri Gülnihal'i dışlarken, mensubu bulunduğu Türk-İslam Felsefesi Ana Bilim Dalı'nda da -Doğu-Batı farklılaşması ve çatışmasını, Doğu tarihini ve düşüncesini İslamiyet ile sınırlamadan dünya tarihinin başlangıcına kadar götürdüğü içindışlandı. Böylece geçmişte Felsefe bölümünde kadrolu ders veren Hilmi Ziya Ülken'in izi silindiği gibi, sonrasında da Baykan Sezer önderliğinde sosyolojide başlayan Doğu-Batı ayrımı ve çatışması görüşünün felsefede "yuvalanması", etkili olması ve bütünleşmesinin önüne geçtiler. Sevgili Gülnihal'in daha başlangıçta böyle bir engelle karşılaşması onun akademi ile ilgili hayallerinin kırılmasına neden oldu. Kimseyi kırmayı bilmeyen, çekingen, barışçı yapısı bu kaotik ve düşmanlık dolu ortamda bozuldu. Bu tarzı anlayamadı, şaşırды, içine kapandı. Gül tomurcuğu açamadı. Ama görüşlerinden vazgeçmedi. Onun genç bir yaşta Doğu ve Batı uygarlıklarına ve felsefelerine bakışı net ve belirginleşmişti. Bunu Sosyoloji Yıllığı'ndaki bir yazısında bütün netliği ile görmek mümkündür.

"İnsanlık ve düşünce tarihi bir bütünlük arz eder. Günümüz dünyasında Doğu ve Batı olarak iki ayrı medeniyetten söz edilmekle birlikte bu iki me-

deniyet tamamen birbirlerinden habersiz ve kendi içlerine kapalı değildirler. Bilindiği üzere en eski medeniyetler Doğu medeniyetleridir. Latince'den gelen ünlü atasözünün ifade ettiği üzere "Işık Doğu'dan yükselir" (ex Oriente Lux). Dolayısıyla insanlık medeniyetinin kaynağı Doğu düşünce ve anlayışını kavramadan Batı kültür ve medeniyetinin gelişimini anlamak mümkün değildir. Batı'nın felsefe ve kültür tarihinin kaynağı olarak ısrarla göstermeye çalıştıkları Antik Yunan kültürü ayrıntılı olarak incelendiğinde Homeros'un, Hesiodos'un, Herakleitos'un, Sofistlerin, Pythagorasçuların Anadolu ve Doğu bilgeliklerinden habersiz oldukları iddia edilebilir mi? Antik Yunan'ın en büyük düşünürlerinden Platon'un dahi eski Doğu medeniyetinin belirleyicilerinden Mısır medeniyeti karşısında duyduğu hayranlık diyaloglarında dile getirilmiştir. Ünlü kanun koyucu Solon, Platon'un'un dayısıdır ve Platon dayısının Mısır ziyaretinden söz ederken, Mısırlı bilge rahiplerin Solon'u ve Yunanlıları "çocuk düşünceli" diye cahilliklerinden dolayı alaya aldıklarını açıkça belirtir. Avrupa uzun süren Ortaçağ boyunca "karanlık" denilen Skolastik dönemi yaşarken Doğu düşünür ve filozoflarıyla aydınlık bir dönem yaşıyordu ve Doğu'nun bu aydınlık dönemi Batı'nın kendi karanlığını aydınlatmada belirleyici olduğu için Batı Rönesans ve Reform hareketlerini gerçekleştirebildi. İnsanlık kültür ve medeniyetini birlik bütünlük içerisinde ayrıntılı olarak inceleyen önyargısız araştırmalar bu gerçeğin kanıtlarını ortaya koymaktadır." (Gülnehal Küken, "Batı Eğitim Tarihi, Antik Çağdan Yakın Çağa Kadar", in Bilim Sosyolojisi, Ed. E. Eğribel, U. Özcan, Sosyoloji Yıllığı 16, Kitabevi, İstanbul, 2007).

Gülnehal sadece Doğu-Batı ayrımı ve ilişkilerinin bütünlüğünü savunmuyor, aynı zamanda bunun gündelik yaşamda, duyu ve bilinçte aldığı değişik biçimlerini de gündeme getiriyordu. "On üçüncü yüzyılda, Avrupa kilisesi, İslamiyet'le giriştiği savaşta, İslamiyet'in elinden silahlarını almaktan başka çıkar yol olmadığını anlamıştı. Bu silahlar bilimdi. Avrupa şimdi verimli ve çok geniş bir fikir hamlesine sahne oluyordu. Doğu, fikir akımlarıyla birlikte Avrupa'ya çeşit çeşit kumaşlarını, göz alıcı renk ve motiflerle süslenmiş halılarını, mücevherlerini, koku ve baharatını sokmakla kalmıyor, aynı zamanda boş inançlarını, efsanelerini, Binbir Gece Masallarını da sokuyordu. Doğu, serüven ve değişikliğe susamış Avrupa'nın gözlerini üzerine çeken bir düş ve masal ülkesiydi." "Kadınları ilk defa Doğu mistikleştirmiştir. Kadınların bir melek olarak idealize edilmeleri veya felsefenin bir sembolü olarak platonik kavramlarının orijinini asıl, Kur'an'ın cennetinde bulmak mümkündür. Kur'an'ın hurileri, her ne kadar semavi (:ilahî) olsalar da, yine de şehevi

hazları ifade ederler. Fakat Kur'an'daki bu duyusal zevkleri anlatan ayetleri ortaya çıkarmak zor olduğundan, mistikler bu yüzden ölümden sonraki hayata ait menkıbelerinde, hurileri, semavi bir gelin, Tanrı'nın kutsadığı sevgisi saf spiritüel bir varlık yerine koydular. Daha sonraları zahitlik, Hıristiyan keşişlerinden, metafiziğin Neo-Platonik ve panteistik formu olarak sufilere görüldüğünde, cinsel aşkın idealize edilmesi, inceliğin ve muğlaklığın zirvesine ulaştı. Bu, İbn'ül-Arabî'nin erotik şiirlerinde gösterildi ki, burada sevgili, ilahi Hikmet'in safi bir sembolü ve Tanrı ile mistik ruhun birliğinin iştia- kının alegorik ifadesidir. İbn'ül-Arabî, aşkın psikolojik fenomenlerini hayret verici bir incelik ve zekâ ile analiz etti ve bunlar kendisini en üst düzeyde, özellikle *Fütuhât*'ta ve bazı İtalyan şairlerinin "Dolce stil nuovo"larında gös- terdi. Aşkın değişik duygulanımlarını, sempati, muhabbet, tutku ve iştia- k- tan ayırdetmiyor, kalbin ve aklın bilinçaltındaki yerini araştırıyor ve onları mistik bir duyu içinde yorumluyordu İbn'ül-Arabî. Âşıkların iç çekmeleri, gözyaşları ve şiddetli zihni ıstırapları onların mecalsizliği ve melankolisi, on- ların şaşkınca sersemliği ve onların kıskanç öfkesi ile karışmış gizli kederi, onların düşünceye dalma ve yeis nöbetleri, kendilerinden geçmeleri ve vecd halleri-aşk psikolojisinin tamamı; kuvvetli iştia- kın metafizik yorumlarıyla birlikte aynı zamanda *Fütuhât*'ın sayfalarında tam olarak analiz edilir." (Gül- nihal Küken, Ortaçağ'da Eğitim Felsefesi, Alfa, İstanbul, 2001.)

Ailesinin verdiği iki adı vardı: Ayşe Gülnihal. O, Gülnihal'i seçti. İstan- bul Edebiyat Fakültesinin bir tapınağa benzeyen uhrevi eziciliği ve ince, hisli Gülnihal. Yüksek tavanlı, loş, tozlu koridorlardan, her iki tarafında dizilen kapalı kapıların önünden sessiz, yalnız ve görünmez bir biçimde süzülerek geçirdi. Her an düşecekmiş gibi kısa adımlarla. Bir ipek titreşimi gibi sallan- tılı ve yorgun. Sanki bilerek ayaklarına göre küçük, rahatsız edici ayakkabı- lar giymiş gibiydi. Adımlarını pranga vurulmuş gibi sürüklerdi. Yaklaşırken yüzünde bunun acısını görürdünüz. Sizi fark ettiğinde acıyla başlayan gü- lümsemesi giderek aydınlanırdı. Halbuki ne derin merhabaları vardı. Dere yatağından çıplak ayaklarıyla, gülüşlerle topladığı çakıl taşlarından. Çok uzak yerlerde ormanlar ve denizlerle çevrili bir verandada, sırtında şalı, san- dalyesinin yanında yatan kocaman kulaklı köpeğiyle sessizliğin ortasında, lambanın şavkında. Bir mucize gibi görünen gizlenmiş, minik ayrıntılar. İçin- de yaşadığımız dünya küçülürken, içindeki dünya büyürdü. Eksik kaldı yaz- maları. Yalnızdık ve birbirimizi tanırдық. Görünce yanaklarında güller açar, birbirimize arkadaş, yoldaş, dost sıcaklığımızı verirdik. Dede Efendi'den rast makamında bir hafiflik sarardı fakülteyi. Böyle bir edada, böyle kötülüğü,

kabalığı, itişmeyi anlayamamamız doğaldı. Böyle naif bir gülümseme, bir beden bütün gün koridorlarda sürerdi. Hepimiz bir gül fidanıydık. Böyle. Soldurdular, incittiler, kırdılar bizi. Yerimiz dardı ama güzeldi.

Bir dünya görüşü imbiğinden geçmiş soru ve uyarıları vardı. “Unutulmaması gereken en önemli noktalardan biri de düşünce ve felsefe tarihinin birbirinden ayrılmaz bir bütünlük oluşturduğudur. Ancak günümüz akademik çevrelerinde dahi 'Felsefe Tarihi' başlıklı herhangi değerli bir çalışmada sadece Batılı filozoflardan bahsedilip, bunun yanında bu Batılı filozoflarla aynı devirlerde yaşamış, hatta örneğin Ortaçağ Batı düşünürlerine kaynaklık ederek Batı Rönesansını hazırlamış Doğulu filozofların adlarına rastlamak -nasıl bir zihniyet gereği ise- mümkün değildir. Oysa çoğu Ortaçağ filozofunun eserleri okunup incelendiğinde Doğulu Gazali, İbn-i Rüşd ve Türk Farabi, İbn-i Sina gibi filozofların isimlerine bu büyük düşünürlerden yapılan alıntılara rastlamamak mümkün değildir. Batılı ve Doğulu filozofların dinsel inançlarının farklı olması ancak teolojik anlamda bir farklılığı gerektirse de insan düşüncesinin en yüce ürünü olan felsefenin sorgulayıcı ve eleştirel bağlamda bir evrenselliği vardır.” (Gülnehal Küken, Ortaçağ'da Eğitim Felsefesi, Alfa, İstanbul, 2001)

Görmedim kimsede

Böyle bir dilruba

Böyle kaş böyle göz

Böyle el böyle yüz

Bir sevgili arkadaşımız (Yeliz) yazmıştı. “Hayatımda sancılı olan her şey upuzun belirsizliğe belirsizlik katarak sürerken güzel şeyler silikleşiyor arada.” Bu giderek hepimizi saran bir duygu, belirsizlik, hisleri ve anı dondurarak baş etmeye çalışmak, bundan çıkmanın tek yolu birbirimize, yaşadıklarımıza daha çok sarılmak, kaynaşmak. Hayatımızı parçalayarak hükmetmek istiyorlar. Hayatımızı çalıyorlar; geçmiş, şimdiki, geleceği. Farkında olmadan belki de katılıyor bu kargaşaya. Anılar, yüzler, konuşmalar, kelebek uçuşmaları, kokular, sıcak çaylar, güzel şeyler tekrarlanamayınca giderek silikleşiyor. Hayat kişiselleşiyor, ağırlaşıyor. Bir ‘puzzle’ın kaybolan, eksik parçaları gibi yerine konulamayınca, resmin bütünlüğü flulaşiyor. En sonunda hayatımızdan çıkan kişilerle birlikte dolduracak parça kalmadığında resim bozuluyor. Önce anılar silikleşiyor, gülümsemeler belirsizleşiyor, kokular kayboluyor, sesler unutuluyor, giderek resmin bütünü dağılıyor, eksilmiş ve görünmez hale geliyor. Keşke daha çok şey, daha çok anı biriktirebilseydik.

Belki de mesele hepimiz için bulunduğumuz durum değil, bunu karşılama biçimimiz. Her şeyi, çalışmayı, yazmayı, yayınlamayı katı göreve ve rutine dönüştürüp güzel şeyleri ihmal mi ettik. Bu ikisini birlikte yapmayı mı beceremedik. Gülnihal ile daha çok birlikte olmadığımız için üzgünüz. Ama izi kalır. İzini sürmek de güzel, herkesin duyabileceği, takip edeceği biçimde. Bir güzelliği var hayatın. İyi ki vardın hayatımızda, bizi anlamlandırdın, şenlendirdin. Bize gülümsemeler, kokular, renkler, yazılar bıraktın.

Aşkın bağırını

Üzmeye göz süzer

El aman pek yaman

Her zaman ol güzel

Bütün hayatı ilkeli, sade, disiplinli ve mütevazıydı. Sadece insanı seven bir hümanizmi değil, dağı, taşı, toprağı, denizi, hayvanları, ağaçları, yaprakları seven, kendini bu bütünün bir parçası olarak gören, hayatla barışık, sevgi halesiydi. Çalışmayı, yaşamı ve inceliği bütünleştirmişti. Bunu yazdığı bir önsözde görmek mümkündür. "Başlangıç olarak bir tür deneme niteliğinde bulunan bu çalışmamız belki kaçınabileceğimiz nedenlere dayalı noksanlıkları da zorunlu olarak beraberinde sürüklemiştir. Bütün iyi niyet ve yıllarca süren sabırlı çalışmalarımıza rağmen eksikliklerimizin hoş görülmesi ümidini taşımakla birlikte, sorumluluğumuz gereği var olan olumsuzlukların sonraki baskılarda giderilmesine çalışacağız. Şüphe yok ki olumlu-olumsuz her eleştiri bu çalışmayı olduğu kadar, felsefe ve eğitim tarihimizi de geliştirecektir. Bu çalışma yeni bir yol açmıştır ve genç nesillerin daha iyilerini başaracaklarına şüphemiz yoktur." (Gülnihal Küken, Moda, 2001.) Kendisinden bu alıntıyı belki de incelikleri mükemmelleştirmek, hayat ve süreklilik için, bizlere bıraktığı bir "veda" gibi değiştirerek okunmalı. Yeniden bir "baskısı" yok hayatın ama genç kuşaklar var. Yeni koşullarda bizim yanlış ve doğrularımızdan, deneyimlerimizden sonuçlar çıkaran. Devamlılığı sağlayan. Sözü-müz onlarıdır.

Çok öpüyoruz seni.

Özlüyoruz.

Hep öyle kalacaksın.